

نقش و اهمیت رسانه در تاریخ

گفت و گو با چند تن
از دبیران تاریخ
استان البرز

گفت و گو کننده:
محمد حسین معتمد راد

اشاره

رسانه چیست و در زندگی بشر چه نقشی دارد؟ به طور خاص، اهمیت رسانه در تاریخ چیست و به چه سمتی می رود؟ اینها موضوع گفت‌وگوهای نشست بود در دبیرخانه تاریخ استان البرز. در این نشست، آقایان دکتر محمد لطفی، دبیر دبیرخانه تاریخ استان البرز، دکتر علی طهرانید، دکتر محمد رضا معلمان و خانم‌ها دکتر فاطمه حاجی پور و مریم بیژنی، دبیران تاریخ استان البرز، شرکت داشتند و هر یک به بیان اهمیت و نقش رسانه در تاریخ پرداختند. خلاصه سخنانشان در پی می آید.

معتمد راد: بسم الله الرحمن الرحيم. همان طور که اطلاع دارید، دبیرخانه تاریخ از دو سال پیش تاکنون به مدیریت دکتر محمد لطفی در استان البرز شروع به کار کرده و نشست امروزمان به همت ایشان برگزار شده است. اکنون که در جمع شما دبیران تاریخ هستیم، می خواهیم به اهمیت و نقش رسانه در رویدادهای تاریخی و آموزش تاریخ بپردازیم. همکاران در آغاز ضمن معرفی خود، بفرمایند که چگونه به حوزه تاریخ راه یافتند و بعد به موضوع بحثمان بپردازند. آغاز این نشست را با سخنان دکتر لطفی دنبال می کنیم که معرف حضورتان هستند.

لطفی: به نام خدا. با عرض سلام خدمت همکاران عزیز و تشکر از اینکه دعوت ما را قبول کردید و وقت خود را در اختیار ما و مجله رشد آموزش تاریخ قرار دادید. محمد لطفی هستم، ۲۹ سال سابقه کار دارم که این مدت خوشبختانه در کلاس درس بودم و جز

معلمی کار دیگری در آموزش و پرورش انجام ندادم. دلیل اینکه من به تاریخ علاقه مند شدم و در دانشگاه این رشته را انتخاب کردم (شاید یکی از دلایلم)، حضور دبیران نخبه و تراز اول در شهر بروجرد بود که پیشینه خوبی در این درس دارند و آدم‌های بزرگی مانند زرین کوب و شهیدی را تربیت کرده‌اند. من معلمی به نام آقای سلیمان زاده داشتم که از نظر پوشش و گفتار روی من تأثیر داشتند. من همیشه می گویم صدا و سیمای معلم باید تأثیرگذار باشد. به قول حوزوی‌ها، طلبگی تاریخ را شاید مدیون جناب آقای سلیمان زاده باشم.

در خصوص اهمیت رسانه در تاریخ باید عرض کنم که از زمان آشنایی ما با رسانه‌ها و از زمان میرزا صالح شیرازی به بعد، رسانه‌ها تأثیر بسیار در حافظه جمعی مردم و همبستگی آنان داشتند. می دانیم که رسانه‌ها، حتی رسانه‌های اولیه به عنوان یک ماده تاریخی تولید نشده و برای اطلاع رسانی بوده‌اند، اما با گذر زمان و افزایش دغدغه مردم، امیدها، آرزوها و خواسته‌های مردم را پوشش داده‌اند. امروزه رسانه‌ها یکی از مهم‌ترین منابع تاریخ‌نگاری معاصر ما هستند. اگر ما بخواهیم موضوعات تاریخ معاصر خود، از خردترین تا کلان‌ترین آن‌ها را بررسی کنیم، شاید یکی از مهم‌ترین آن‌ها رسانه‌های مکتوبی هستند که از ابتدای تاریخ معاصر ما، یعنی از زمان محمدشاه به بعد تولید شده‌اند و امروز در بایگانی‌ها و کتابخانه‌ها در اختیار ما هستند. رسانه‌ها ضمن اینکه منبع تاریخی هستند، به دانش تاریخ و تاریخ‌نگاری هم کمک می کنند.

طهرانید: بسم الله الرحمن الرحيم. عرض سلام دارم خدمت

خیلی به تاریخ خودشان توجه دارند و آن را چراغ راه آینده می‌دانند. برای مثال، **ماکس وبر** خودش در مطالعاتی که نسبت به جوامع غربی داشت، معترف به این جریان بود که جوامع توسعه یافته به تاریخ خودشان توجه ویژه داشتند و از جنبه‌های مختلف از این تجربه استفاده کردند و عقب‌گرد نداشتند. این کشورها، به‌ویژه انگلستان، باهوش‌ترین و بااستعدادترین شخصیت‌های خود را در سمت‌هایی چون کاردار و سفیر جذب می‌کنند و از آنان بهره می‌برند.

بیژنی: به نام خداوند جان و خرد. مریم بیژنی هستم، کارشناس ارشد تاریخ و دبیر تاریخ. از نظر من عوامل بسیار در علاقه‌مند شدن افراد به تاریخ و آموزش و تدریس آن مؤثرند. یکی از این عوامل، فضای خانوادگی است. برای نمونه در خانواده خود من پدر بزرگم خاطرات خودش از وقایع دوران معاصر را خیلی خوب بیان می‌کرد و باعث شد که من به مسائل سیاسی و تاریخی دوران معاصر علاقه‌مند شوم و حتی همین الان هم وقتی در کلاس می‌خواهم درباره تاریخ معاصر، مثل جنگ جهانی یا اصلاحات ارضی صحبت کنم، خیلی از خاطرات پدر بزرگم بهره می‌برم. این خودش، یک عامل مهم در علاقه‌مند شدن من به تاریخ بود. دیگر اینکه من در زمان دانش‌آموزی خیلی روزنامه می‌خریدم و اشتراک روزانه روزنامه‌اطلاعات را داشتم یا برنامه‌های رادیویی و مسائل تاریخی را گوش می‌دادم که خود این‌ها نوعی علاقه‌مندی به تاریخ را پدید می‌آورد. به هر حال، همیشه گفته‌ام از اینکه به این رشته آمدم پشیمان نیستم، چون با این رشته و کارهای پژوهشی توانستم به یک دیدگاه جدید در خصوص سرزمین ایران دست پیدا کنم. من همیشه اعتقادم بر این است که تنها با خواندن چند کتاب نمی‌توان دیدگاه واقعی نسبت به مسائل این سرزمین ارائه داد و باید با رجوع به کتابخانه‌ها و رسانه‌ها و مطالعه کتاب‌ها و مطالب خیلی بیشتر از این، وارد این حوزه شد.

اما درباره موضوع امروز، یعنی نقش رسانه در تاریخ، باید بگویم که برای درک درست موضوع باید دو دوره تاریخی قبل و بعد از چاپ را در نظر بگیریم. البته واقعیت این است که گسترش

استادان حاضر و تشکر ویژه دارم از نشریه وزین رشد آموزش تاریخ که خیلی راهگشاست و در مبحث آموزش، یکی از تأثیرگذارترین نشریات در تدریس محتوایی درس تاریخ است که من خودم از مجموعه مقالات آن خیلی استفاده کرده‌ام. اما درباره خودم و اینکه چگونه وارد بحث تاریخ شدم، همه به شب یلدا برمی‌گردد. داستان از این قرار است که در دوران کودکی‌ام، بزرگان در مناسبت‌های گوناگون، به‌ویژه شب یلدا، روایت و داستان می‌گفتند. داستان امیر ارسلان نامدار و حتی داستان مختار را من اولین بار در همان دوران کودکی و در شب‌های یلدا شنیدم. یک راوی داشتیم که نقل‌قولی از تاریخ را انجام می‌داد و من از همان دوران به تاریخ علاقه‌مند شدم. چون بحث رسانه است هیچ وقت یادم نمی‌رود که اولین بار وقتی که داستان دلیران تنگستان و مجموعه‌های تاریخی دیگر را در تلویزیون نگاه می‌کردم خیلی جذب تاریخ می‌شدم و آن‌ها مرا به سمت فضای تاریخی می‌بردند. سال‌ها بعد در دانشگاه رتبه خوبی کسب کردم و مترصد بودم که رشته‌های نیمه‌متمرکز برایم مشخص شوند. خوب، رشته‌هایی مثل علوم قضایی هم بودند که بنا به دلایلی نتوانستم در آن‌ها ادامه تحصیل دهم و در نهایت وارد رشته تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) شدم و از همانجا کارم در تاریخ شروع شد. اما در همان زمان هم، چون به رسانه علاقه داشتم، به یک برنامه رادیویی با عنوان «شنیدنی‌های تاریخ» گوش می‌کردم که آقای علی عمرانی گوینده‌اش بود و روایت می‌کرد. یک ربع به یازده پخش می‌شد و کلاً یک ربع بود. من این برنامه را گوش می‌کردم و جالب اینجاست که گفتم من حتماً باید در این برنامه نویسندگی کنم که مقدماتش فراهم شد و به واسطه یکی از دوستانم دعوت شدم. آقای شریف خدایی مدیر آن مجموعه بود و همان روز از من متن خواست و من هم بلافاصله دو متن نوشتم، یکی درباره لطفعلی خان زند و دیگری درباره سرداران، که همان شب هم پخش شد. این‌طور شد که من نویسندگی در رادیو را شروع کردم و کم‌کم رفتم به سمت این رسانه که «رادیو ایران» نام داشت.

بله، چنین فضایی شکل گرفت و مرا با تاریخ و تاریخ‌نگاری آشنا کرد. به قول **ویل دورانت** که می‌گوید «جامعه‌ای که تاریخ خود را نداند محکوم به تکرار می‌شود» تاریخ برایم خیلی مهم بود. من این را به‌طور ملموس در فضای تاریخ دیدم و کوشیدم در زمان تدریس (حدود ۲۷ سال) که مستقیماً در فضای کلاس بودم، از تأثیر تاریخ و روند و رویه تاریخی که چقدر می‌تواند روی انسان‌ها تأثیر بگذارد و تغییر و تحول ایجاد کند، با دانش‌آموزان صحبت کنم.

معمدرا: آقای دکتر نقش تاریخ در، حوادث و رویدادها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

ببینید، تاریخ همواره تأثیر خودش را روی جنبه‌های مختلف اجتماعی گذاشته است. اگر توجه کنیم، کشورهای توسعه‌یافته

دکتر لطفی

رسانه‌ها ضمن اینکه منبع تاریخی هستند، به دانش تاریخ و تاریخ‌نگاری هم کمک می‌کنند.

دکتر حاجی پور

همین نشریات و مجلات و روزنامه‌ها هستند که می‌توانند سکان‌دار تاریخ کشورمان باشند

معم‌دراد

مکتب‌ها حتی در دروان معاصر به‌ویژه در سرزمین‌های شرقی آن‌قدر گسترش نداشته‌اند، ولی با انتشار روزنامه در دوران معاصر، آدم‌ها متفاوت شدند و دیدگاهشان نسبت به وضعیت خودشان در جامعه و نسبت به رخداد‌های جهان فرق کرد و ما این را در ایران خودمان می‌بینیم. یعنی هنگامی که در دوره محمدشاه، میرزا صالح شیرازی اولین نشریه را با عنوان «کاغذ اخبار» منتشر کرد، جرقه‌ای در جامعه ایران خورد که ایرانی‌ها از وضعیت خودشان آگاه شدند و به مقایسه آن با منطقه و جهان پرداختند و فهمیدند، در چه جایگاهی هستند و چه کار باید بکنند که به لحاظ سیاسی و اجتماعی متحول شوند. قطعاً این تحولات در آموزش تاریخ امروز ما، به‌ویژه برای مجله رشد آموزش تاریخ به‌عنوان یک رسانه تأثیر دارند. مجله رشد تاریخ و مجلات تخصصی دیگر و مجلات تعلیم و تربیت به لحاظ آموزشی مؤثرند و می‌توانند آگاهی‌های تخصصی بدهند که شاید در رسانه‌های دیگر نشود آن‌ها را پیدا کرد.

حاجی پور: عرض سلام و احترام دارم خدمت شما و تشکر می‌کنم از مجریان مجله رشد آموزش تاریخ که این فرصت را در اختیار ما گذاشتند. فاطمه حاجی پور هستم، دکترای تاریخ ایران اسلامی و دبیر تاریخ آموزش و پرورش استان البرز. من هم در خانواده اهل کتاب بزرگ شدم. شعرخوانی و حوادث تاریخی که پدرم تعریف می‌کرد و مطالعاتی که داشت، دید مرا به مجله و کتاب و روزنامه باز کرد. در دوره‌ای احساس کردم که خلئی در هویت ملی و تاریخی ما وجود دارد و مطالعه تاریخ را شروع کردم. در کنکور کارشناسی ارشد شرکت کردم و قبول هم شدم. پس از گذراندن کارشناسی ارشد، در آزمون سراسری دوره دکترا شرکت کردم و قبول شدم و کلاً وارد رشته تاریخ شدم و بدون هیچ ادعایی تصمیم گرفتم که معلم تاریخ باشم.

درباره موضوع رسانه، معتقدم که از قدیم تاریخ سینه به سینه و شفاهی نقل می‌شد و به دست ما می‌رسید. هم‌اکنون چیزی که به‌عنوان مطبوعات با آن مواجهیم در واقع همین نشریات و مجلات و روزنامه‌ها هستند که می‌توانند سکان‌دار تاریخ کشورمان باشند. اولین روزنامه چاپ‌شده در سال ۱۲۵۳ق در تهران با عنوان «کاغذ اخبار» است که معمولاً آن را منبع دست اول تاریخ معاصر می‌دانیم. ستون‌هایی از کاغذ اخبار به تاریخ باستان یا تاریخ دوره اسلامی اختصاص داشت. از روزنامه‌های دیگر منتشرشده در دوره ناصرالدین شاه «وقایع اتفاقیه» است که مؤسسه امیرکبیر آن را چاپ می‌کرد و سه سال ادامه داشت و بعدها به نام «دولت علیه ایران» تغییر نام داد. روزنامه دیگر «روزنامه ملتی» است که درباره مسائل روز می‌نوشت و نخستین روزنامه‌ای بود که حوادث سال ۱۳۱۶ در تهران را به چاپ رساند. در دوران مظفرالدین شاه ما شاهد چاپ هفتاد نشریه بودیم. همچنین در این دوره، مدرسه

کنون مطبوعات و نیز پرورش روزنامه‌نگار داشتیم. در دوره پهلوی اول و دوم هم روزنامه‌ها و نشریاتی از جمله روزنامه «ایران» و «اطلاعات» را داشتیم.

معلمان: به نام خدا و با عرض سلام و احترام خدمت حضار محترم، محمدرضا معلمان هستم، دبیر تاریخ ناحیه ۳ کرج. درباره چگونگی علاقه‌مندشدن به تاریخ، باید بگویم اولین کتاب‌هایی که مطالعه کردم رمان‌های تاریخی، مثل ده قزل‌باش، کتاب‌های آقای آشتیانی، آربن پور و کتاب‌های آقای ذبیح‌الله منصوری بودند، یعنی با مطالعه رمان‌های تاریخی به تاریخ علاقه‌مند شدم. همین‌طور در دوره‌های تحصیلی بالاتر کتاب‌های مستند تاریخی را هم مطالعه می‌کردم و در رشته تاریخ در دانشگاه ادامه تحصیل دادم. من سال‌هاست که کتاب درسی تاریخ در دوره‌های مختلف را کنون مطالعه خود قرار داده و مطالبی را هم در مجلات مختلف به نگارش درآورده‌ام.

درباره اهمیت رسانه‌ها باید بگویم که چاپ و انتشار رسانه‌ها از دوران محمدشاه آغاز و باعث شد که یک رکن بسیار مهم دیگر به منابع تاریخ معاصر اضافه شود. یعنی شما اگر بعد از محمدشاه بخواهید هر موضوعی را مطالعه کنید باید به رسانه‌ها بپردازید. رسانه‌های منتشرشده از دوره محمدشاه دریچه تازه‌ای را به روی مردم گشودند تا بدانند در خارج از ایران مردمان چگونه زندگی می‌کنند و در چه جایگاهی قرار دارند. شاید یکی از پایه‌ها و عوامل نهضت مشروطه را به‌درستی بتوان به انتشار روزنامه‌ها نسبت داد که مردم آرام‌آرام با روزنامه قانون میرزا ملکم‌خان آشنا و متوجه شدند که مردم نقاط دیگر جهان جور دیگری زندگی می‌کنند.

معم‌دراد: در ادامه، بحثمان را به سمت‌وسوی اهمیت رسانه در آموزش تاریخ می‌بریم تا معلمان از آن بهره‌مند شوند. آقای لطفی، شما بفرمایید.

لطفی: در میان فرمایش‌های همکاران درخصوص اهمیت تاریخ و اهمیت رسانه، شاید یک وجه اشتراک بشود پیدا کرد. من همیشه به دانش‌آموزانم می‌گویم، تاریخ مثل یک نور است که هرچه قوی‌تر باشد افق دید را بیشتر می‌کند، زیرا برای ما امکان مقایسه فراهم می‌کند. همان‌طور که دوستان فرمودند، شما در یک جهان سنتی زندگی می‌کنید که نسبت به جهان پیرامونی هیچ اطلاعاتی ندارید و در کنار آن در دنیای نوین، مطبوعات و روزنامه‌ها و رسانه‌های نوین هستند که می‌آیند و این اطلاعات و امکان مقایسه را فراهم می‌کنند. من تا زمانی که یک مدل دیگر و یک نظام و یک شرایط جدید را نبینم امکان نقد ساختار خود را ندارم. همیشه به دوستان و در کلاس‌ها می‌گویم «بچه‌ها تاریخ بخوانید نه به خاطر اینکه بخواهید نمره

بیژنی

امروزه رسانه‌ها می‌توانند تاریخ را برای ما بارنگ و لعاب خاصی جلوه‌گر کنند، نشان دهند و از کاه کوه بسازند، یا به عکس

دکتر طهران‌بند

تحول بزرگی در جامعه ما رخ می‌دهد. پس از اشغال ایران، شاهد گسترش رادیو در ایران هستیم. بعدها در دوره پهلوی دوم تلویزیون وارد عرصه می‌شود. البته نباید از نقش سینما غافل شویم. سینما نقش بسیار مهمی در ارتباط ما با دنیای پیرامون دارد، یعنی به کمک پرده نقره‌ای است که جامعه ما وارد فضای نوین می‌شود. یکی از مهم‌ترین رسانه‌های دیداری سینما بود که اکنون هم کارکرد خودش را به‌ویژه در حوزه تاریخ دارد. ببینید تمام فیلم‌هایی که ساخته می‌شوند، در بحث هویت‌بخشی تأثیر خود را دارند. در کشور ما سریال مختار مورد توجه بینندگان قرار گرفتند و توانستند شخصیت‌های تاریخی صدر اسلام را معرفی کنند و بشناسانند. پس این بخش رسانه را از این منظر می‌توانیم مد نظر قرار دهیم که رسانه همواره به دنبال مخاطب است و باید محتوایی داشته باشد که مورد اقبال مخاطب قرار بگیرد. قاعدتاً یکی از مهم‌ترین رویکردهای رسانه، بستر فرهنگی است، که تاریخ در این زمینه نقش بسیار مهمی دارد. در واقع می‌توانیم بگوییم ارتباط فضای رسانه با فضای تاریخی مسیری دوطرفه است که در بخش هویت‌بخشی و سازمان‌دهی نهادهای اجتماعی می‌تواند برای نسل‌های آینده تأثیرگذار باشد. تاریخ به اعتقاد من، مهم‌ترین رکن در پردازش و گسترش نهادهای فرهنگی و انتقال آن‌ها به نسل آینده است. امروزه رسانه‌ها می‌توانند تاریخ را برای ما با رنگ و لعاب خاصی جلوه‌گر کنند، نشان دهند و از کاه کوه بسازند یا به عکس.

بیژنی: در تکمیل صحبت‌های همکاران بزرگوار که نکات خوبی بیان کردند. بیاییم ببینیم خود خواندن مجلات و روزنامه‌ها برای معلم تاریخ چه تأثیری در آموزش دارد؟ با توجه به اینکه من روزگاری مجموعه مقالاتی برای ماهنامه شهرداری می‌نوشتیم و پایان‌نامه ارشدم درباره دوره معاصر بود و چندین سال هم در مؤسسه تاریخ معاصر ایران یا در کتابخانه مجلس و مرکز اسناد کار می‌کردم، باید بگویم که صورت مذاکرات مجلس هم به نوعی رسانه‌اند، هر چند خیلی از آن‌ها استفاده نمی‌کنند. برای مثال، مذاکرات چاپ‌شده در روزنامه‌ها را می‌خواندم تا بتوانم قانون شوراها و مسائل اجتماعی ایران را بررسی کنم. به همین دلیل خیلی از روزنامه‌ها را می‌خوانم تا ببینم حسن آن در آموزش چیست، چون حداقل خودم تجربه عملی این را دارم. وقتی به دوره پهلوی اول رسیدم یاد می‌آید زمانی که در کتابخانه مجلس یا مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر داشتم ورق می‌زدم می‌خواندم که مثلاً آزادی سیاسی چگونه محدود شد و من هم برای بچه‌ها از آن روزنامه‌ها مثال می‌زدم. برای نمونه شماره‌هایی از روزنامه **حبل‌المتین** را در کتابخانه مجلس می‌خوانسم و آنجا که به تحولات دوران

بگیرید و بگذرانید (پاس کنید)، بلکه بخوانید تا به شما امکان درک شرایط را بدهد، چون امکان مقایسه را فراهم می‌کند. رسانه هم همین است و همان‌طور که دوستان فرمودند ما تا قبل از اینکه با ابزار نوین آشنا شویم آن روش وقایع‌نگاری گذشته خود را داشتیم و شاید بعضی وقایع‌نگاران قلم‌به‌دستانی بودند که متناسب با منافع قدرت‌های حاکم و در چارچوب آن ساختارها کار می‌کردند، اما رسانه آمد و تاریخ را عمومی کرد. شاید قبل از رسانه، تاریخ، تاریخ خواص بود و خیلی نمی‌توان گفت که تاریخ در بستر جامعه بوده است، چون از طریق نقالی‌ها و پرده‌خوانی‌هایی بود که در ایام محرم برگزار می‌شدند. من خودم در کودکی شاهد بودم که در چهارراهی در محله ما حداقل هفته‌ای یک بار پرده می‌گذاشتند و داستان‌های کربلا را می‌گفتند یا در قهوه‌خانه‌ها و نقالی‌ها یک تاریخ سنتی بود که استمرار هم داشت. وقتی رسانه وارد می‌شود این امکان را برای ما فراهم می‌کند که تاریخ را عمومی‌تر ببینیم و ارتباط اقوام را با هم قوی کنیم و اسطوره‌های جمعی را عمومی کنیم. شاید اگر ما تاریخ بخوانیم، ریشه خیلی از مشکلات را پیدا کنیم. اگر رسانه امکان مقایسه را برای ما فراهم کند، امکان رشد فکری نیز فراهم خواهد شد.

طهران‌بند: همان‌طور که بزرگواران اشاره کردند، رسانه یکی از تأثیرگذارترین پدیده‌ها در جامعه بوده است. در ساختار آموزش، در پیشبرد اهداف سیاسی-اجتماعی و فرهنگی جامعه، رسانه نقش مهمی داشته و دارد. ما از رسانه دور نبودیم. ما جزو مدعیان و کشورهای هستیم که رسانه‌هایی را در دوران گذشته پدید آوردند. بزرگ‌ترین کتیبه (روزنامه دیواری) جهان را ما ایجاد کردیم که کتیبه بیستون نمونه آن است، یا با برپایی چاپخانه، ساختار ارتباطی بسیار قوی ایجاد کردیم. برای اولین بار نشریات در جامعه ما تبلور پیدا کردند. در دوره صفوی به‌صورت خاص و در دوره محمدشاه قاجار وارد عرصه مطبوعات می‌شویم. شخصیت‌هایی مانند میرزا صالح شیرازی و امیرکبیر گام‌های مؤثری برداشتند و سنگ بنای ارتباط را در فضای رسانه ایجاد کردند. ما تحولات تاریخی را هم شاهد بودیم که متأثر از رسانه‌هایی همچون روزنامه اختر، حبل‌المتین و قانون بودند. برای مثال اگر بخواهیم بازخورد فضای اقتصادی دوران قاجار را بررسی کنیم یکی از منابع معتبر در کنار منابع تاریخی می‌تواند بخش مهمی از محتوای حبل‌المتین باشد که به صورت روزانه آمار تورم یا رکود و سایر مباحث اقتصادی را عنوان می‌کرد. پس باید اهمیت و نقش رسانه را جدی گرفت. البته رسانه نوشتاری یک بخش از عملکرد مطبوعات بود. ما به تدریج با رسانه شنیداری در زمان پهلوی دوم مواجه می‌شویم. از سال ۱۳۱۹ که رادیو وارد عرصه اجتماعی ایران می‌شود

ناصرالدین شاه می‌رسم، می‌گویم «بچه‌ها توجه کنید روزنامه حبل‌المتین در تحولات فکر نو در ایران خیلی تأثیر دارد.» یک ویژگی حبل‌المتین این است که بر مسائل ژاپن خیلی تأکید می‌کند و روی جنگ ژاپن با روسیه خیلی مانور می‌دهد. به بچه‌ها می‌گویم «نگاه کنید این حبل‌المتین دقیقاً سعی می‌کند با انتشار این مطالب جامعه ایران را آگاه کند تا شما به عنوان یک ایرانی بدانید که در آسیا کشوری داریم به نام ژاپن که از ما خیلی کوچک‌تر است، ولی به دلیل تحول نظام سیاسی و اندیشه و مدیریت سیاسی تحول پیدا کرده است.» یعنی می‌خواهد همه این‌ها را به هر فرد ایرانی که روزنامه می‌خواند، منتقل کند. یا وقتی که در دوره مصدق به کودتا می‌رسیم، یک رکن آن مطبوعات بود که علیه مصدق کاریکاتور می‌کشیدند. بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ می‌رسیم به درس ده به بعد، یعنی بعد از کودتا که فضای سیاسی ایران تغییر کرد و فضای روزنامه‌نگاری و احزاب در ایران محدود شد. همیشه گفته‌ام که اگر کسی در کنار مطالعه روزنامه‌ها تاریخ را تدریس و تحقیق کند خیلی خوب است، چون با مطالعه آن به یک دیدگاه واقعی می‌رسیم.

حاجی پور: در کشوری که خودش هویت ملی و تاریخ دیرینه دارد رسانه باید نقش مهمی داشته باشد و خودش تاریخ‌ساز شود تا مخاطبان خود را داشته باشد. همان‌طور که ما می‌بینیم و در رسانه خودمان می‌خوانیم خیلی از کشورهای همسایه مسلمان اطراف ما دارند این کار را می‌کنند و برای خودشان تاریخ می‌سازند. حتی ترکمنستان دارد از هخامنشی‌ها برای خودش تاریخ می‌سازد، ترکیه دارد از دوره سلجوقی ما تاریخ می‌سازد و مصر از دوره هلاکو خان و مغول و مذهب اسماعیلیه دارد برای خودش تاریخ می‌سازد. این، یعنی اینکه ما باید هویت رسانه خود را حفظ کنیم و از داشته‌های خودمان بهره‌مند شویم و خودمان تاریخ‌ساز باشیم و رسانه‌های ما باید بتوانند در تاریخ‌سازی نقش خود را به رخ کشورهای همسایه و دیگر کشورها بکشند.

معلمان: اگر ما باور داشته باشیم که تاریخ حافظه جمعی و مشترک یک ملت در ارتباط با گذشته است، نقش رسانه‌ها در شکل‌گیری این حافظه مشترک بسیار مهم است، زیرا امروزه همه ما می‌دانیم که یکی از مهم‌ترین مباحث تاریخ، بحث هویت‌سازی ملی و فردی است. همان‌طور که آقای دکتر لطفی فرمودند، قبل از دوره نوین، تاریخ و مطالعه تاریخی و اطلاعات تاریخی فقط برای خواص بود و عموم جامعه از تاریخ آگاهی نداشتند. ما با تورق همین روزنامه‌های موجود، به‌ویژه از دوره ناصرالدین شاه به بعد، مشاهده می‌کنیم که در لایه‌لای مطالب، اطلاعات صحیح تاریخی به مخاطبان می‌دهد و این باعث می‌شود تاریخی که تا قبل از

دکتر معلمان

این ویژه خواص بود کم‌کم در سطح جامعه انتشار پیدا می‌کند. دومین گامی که در عمومی‌تر شدن تاریخ برداشته شد، گنجاندن درس تاریخ در مباحث درسی است. ما می‌بینیم که آرام آرام بعد از دارالفنون و بعد از شکل‌گیری مدارس نوین، گنجاندن درس تاریخ در لایه‌لای دروس باعث می‌شود که دانش‌آموزان از همان سنین کودکی اطلاعات تاریخی درستی به دست آورند و این اطلاعات به خانواده وارد می‌شود و در نتیجه اطلاعات تاریخی به صورت عمومی انتشار پیدا می‌کند. پس جایگاه رسانه‌ها هم در آموزش تاریخ بسیار مهم است که حتماً باید به آن توجه شود. ما امروز باید از همین رسانه «شاد» که آموزش و پرورش پایه‌گذار آن بوده و همچنین از سینماها که آقای دکتر لطفی فرمودند، استفاده کنیم. آموزش تاریخ مهم‌ترین رکن آموزش هر ملت است. من همیشه سر کلاس گفتم که اگر دانش‌آموزی تاریخ را درست درک کند، درس‌های دیگر را هم خوب فرا خواهد گرفت. آموزش تاریخ، انسان‌ساز است. همه افرادی که دور این میز نشست‌اند تاریخ خوانده‌اند. تاریخ با درس‌های دیگر فرق می‌کند. وقتی تاریخ مطالعه می‌کنید نگاهتان به رویدادها و حوادث تغییر می‌کند. تاریخ ذهن تحلیلی‌گر به شما می‌دهد و اگر ما بتوانیم این رسالت را از طریق رسانه‌های متعدد به مخاطبان خودمان برسانیم، کار بزرگی کرده‌ایم.

لطفی: ببینید، ما امروز از رسانه‌های کاغذی عبور کرده‌ایم. رسانه کاغذی در زمان خودش توانست تأثیراتش را بگذارد. شما می‌توانید از طریق بررسی رسانه‌های کاغذی حتی تحولات فکری جامعه ما از مشروطه تا امروز را ببینید. این رسانه‌ها با تأثیر بر افکار، می‌توانند خیلی از تحولات را رقم بزنند یا جلوی خیلی از تحولات را بگیرند. من می‌خواهم خدمتتان عرض کنم که با توجه به شرایط امروز، رسانه در اختیار همه حتی در اختیار بچه‌های ابتدایی قرار دارد و ممکن است هویت ملی و حافظه تاریخی آنان را تخریب کند. ما به عنوان متولی آموزش و به‌ویژه مجله‌های رشد آموزش و پرورش، باید این آسیب‌ها را شناسایی و کمک کنیم تا رسانه‌های علمی به وجود بیایند. نهادهایی مثل سازمان پژوهش و مجلات رشد باید محتوای علمی مثل فیلم و پادپخش (پادکست) و... تولید کنند و در اختیار معلم قرار دهند تا من معلم در ارتباط دوطرفه در کلاس مطالب را به کمک آن‌ها به دانش‌آموزان منتقل کنم. ما باید تاریخ واقعی را بگوییم. درست است که رسانه‌ها به گسترش تاریخ کمک کرده‌اند، اما به قول خانم دکتر حاجی پور، تاریخ‌سازی هم انجام داده‌اند و آفت بزرگی برای حافظه تاریخی ما ایجاد می‌کنند و برای نمونه در فیلم‌هایی که می‌سازند گاهی اطلاعات غلط تاریخی می‌دهند. ما باید کمک کنیم که رسانه وارد آموزش شود. متأسفانه هنوز هم در بیشتر مدارس ما آموزش، کتاب‌محور و معلم‌محور است و رسانه در انواع مختلفش نتوانسته است خیلی در آموزش تاریخ نقش بازی کند. اگر ما فیلم و محتوای خوب تولید

دانش‌آموزان امروزه بیشتر به آن‌ها دسترسی دارند. مورد دیگر بحث تاریخ‌سازی بود که دوستان مطرح کردند. ببینید ما یک تاریخ نوشتاری داریم و یک تاریخ غیر رسمی و مجازی. حالا فضای «شاد» به حسب اینکه معلمان و آموزش‌وپرورش روی آن نظارت دارند، فضای بهتری برای آموزش مستند رخدادهای تاریخ است، ولی با این حال به نظر من ضروری است که به‌طور رسمی هم که شده به این رسانه‌های دیجیتال توجه شود و حداقل انجمن‌های تاریخی، معلمان تاریخ یا سطوح بالاتر همت کنند تا ما بتوانیم از این فضا برای آموزش درست تاریخ بهره ببریم.

معلمان: یکی از این رسانه‌ها که قرار بود به دانش‌آموز اطلاعات درست و به‌روز و صحیح بدهد به دلیل سهل‌انگاری و کم‌کاری یک نفر که شب امتحان شماره (بارم) اشتباه به او داده شد، همه چیز به هم ریخت و ما کلی دودیدیم که اصلاحش کنیم. این یعنی اینکه ما از رسانه درست استفاده نکردیم. خیلی از همکاران هنوز هم به سرمقاله‌های استاد **خیراندیش** در مجله رشد آموزش تاریخ مراجعه می‌کنند، چون مطالب مفید دارند. حتی یکی از همکاران پیشنهاد داد که این سرمقاله‌ها گردآوری و به صورت کتاب چاپ شوند. دلایل هم این است که کار در آن مقطع درست انجام شده است. امروز هم رشد آموزش تاریخ به نظر من باید پیشرو شود. اینکه شما کاغذی را تبدیل کردید به پی‌دی‌اف، یعنی دیجیتال شده است. شما وقتی وارد وبگاه‌های مجله‌های خارجی می‌شوید، می‌بینید فیلم و صوتش هم هست. وبگاه باید به‌روز باشد. مجله رشد آموزش تاریخ بیاید و پیشگام شود و وبگاه را به‌روز کند و کاری کند که معلم دانش‌آموز را به آن وبگاهش ارجاع دهد. همه باید دست به دست هم دهیم و کاری کنیم که این مجله پایدار بماند و بتواند وظیفه رسانه‌ای خودش را انجام دهد.

حاجی‌پور: کتابخانه مجلس قسمتی دارد با عنوان «قفسه مجازی» که وقتی وارد آن می‌شوید، هر اطلاعاتی بخواهید، وجود دارد، یعنی رسانه اینترنتی توانسته است رسالت و اهمیتش را پررنگ کند و آن را در اختیار همه قرار دهد. خوب، بهتر است مجله آموزش تاریخ این کار را بکند و توجه عموم مردم، حتی پژوهشگران و متخصصان را به خودش جلب کند.

لطفی: اگر ما بتوانیم محتواهای خوب تولید کنیم، رسانه یک فرصت بسیار عالی در آموزش تاریخ و انتقال مفاهیم به جامعه و به‌ویژه دانش‌آموزان در مدارس است.

معمدرداد: بسیار سپاسگزارم از شما دبیران گرامی و آقای دکتر لطفی که وقت گذاشتید. خسته نباشید. امیدوارم مباحث این نشست برای مخاطبان مجله مفید باشد و بهره لازم را ببرند.

کنیم، می‌تواند به امر هویت‌سازی مورد نظر سند تحول بنیادین و برنامه درس ملی کمک کند. اساس کار آموزش تاریخ در مدارس، هویت‌سازی و هویت‌جویی است.

طهرانبد: من در تکمیل صحبت‌های آقای دکتر لطفی دو نکته عرض کنم. ایشان درباره آسیب‌ها فرمودند. یکی از بزرگ‌ترین مباحث آموزش تاریخ و ارتباطش با رسانه این است که ما مهندسی فرهنگی نکرده‌ایم و مهندسی فرهنگی ما سازمان‌یافته و ساختارمند نیست. اولین دلیل اصلی‌اش این است که نهادهای متولی حوزه فرهنگ موازی‌کاری می‌کنند. در بسیاری از موارد ما کار را کلیشه‌ای پیش برده‌ایم. بنابراین، ما با اینکه نسبت به سایر ملل جهان غنی‌ترین منابع را در اختیار داریم، در تولید محتوای تاریخی و رسانه‌ای بسیار ضعیف عمل کرده‌ایم. باید به شاهنامه که از جمله بزرگ‌ترین مطبوعات حماسی جهان است، توجه شود. ارتباط نظام آموزشی با حوزه تاریخ، اولین پایه‌اش سواد رسانه است. ما سواد رسانه‌ای را فقط در حد و اندازه مدارس داریم، ولی مدرس متخصص در این زمینه نداریم یا کم داریم. دومین دلیل آن هم این است که اگر سواد رسانه‌ای به عنوان یک درس مهم در کنار تاریخ باشد، به آموزش تاریخ کمک می‌کند. همچنان که ما **میرزا حسن رشدیه** را داشتیم که با ساختار مدل آموزشی توانست بخش مهمی از فضای آموزشی را برای ما درست کند، ما هم می‌توانیم به نحو مطلوب‌تر کار کنیم، به شرط اینکه بین نهاد آموزش‌وپرورش، نهاد دانشگاه و رسانه‌های نوین هماهنگی کامل ایجاد کنیم تا با تولید نرم‌افزارهای کاربردی بتوانند در گسترش آموزش تاریخ و بحث هویت‌بخشی که آقای دکتر لطفی به آن اشاره فرمودند، گام‌های مؤثر بردارند.

بیژنی: در ادامه بحث نشریات می‌توان گفت، مشروطه باعث شد که اولین نشریات زنان شکل بگیرد. یکی از آن‌ها روزنامه **دانش** و دیگری روزنامه **شکوفه** است. البته یک تفاوتی بین دانش و شکوفه است. دانش سنتی‌تر است و خیلی خود را وارد جدل نمی‌کند و بیشتر مسائل تربیت خانواده را آموزش می‌دهد، ولی شکوفه مقداری جلوتر می‌آید. سردبیر شکوفه، خانم مریم امینی سمنانی ملقب به مزین السلطنه است که در مجله به مباحثی مانند تربیت و تعلیم به لحاظ سنتی و بچه‌داری می‌پردازد. ما نباید از نشریات زنان غافل شویم. درباره تفاوت رسانه‌های امروز و گذشته هم باید عرض کنم که در گذشته روزنامه در دهه بود و می‌رفتیم می‌خریدیم یا در زمان دانش‌آموزی مشترک می‌شدیم، ولی رسانه‌های امروزی مثل فضای مجازی و نرم‌افزارهای کاربردی بیشتر دیجیتال‌اند، ولی می‌توانند خیلی در آموزش تاریخ تأثیر بگذارند. من معلم تاریخ می‌روم سر کلاس درس می‌دهم، ولی با منابع تاریخی مواجه می‌شوم که

اگر سواد رسانه‌ای به عنوان یک درس مهم در کنار تاریخ باشد، به آموزش تاریخ کمک می‌کند

